

ДО ПИТАННЯ ПРО СВІТОВУ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВУ СИСТЕМУ

Розкрито питання формування світової валютної системи, транснаціоналізації банківського капіталу і глобалізації конкуренції, основні етапи розвитку міжнародної валютної системи, валютної інтеграції, розуміння поняття купівельної спроможності (сила) валюти, котування іноземних валют, регулювання іноземних курсів методами девальвації та ревальвації національної грошової одиниці, роль та функції Міжнародного валютного фонду (МВФ), міжнародної торгівлі, регулювання платіжного балансу

Ключові слова: валюта, валютний курс, система, глобалізація, світова економіка, конвертованість

Постановка проблеми. Відзначимо, що у будь-якій країні при будь-якій суспільно-політичній і соціально-економічній системі тією чи іншою мірою розвиток держави та інноваційної діяльності залежить від національної та світової валютних систем, їх стабільності в міжнародних стосунках. Функціонування світового господарства неможливе без налагодженої системи валютних, грошових відносин між країнами. Їх розвиток зумовлений інтернаціоналізацією господарських зв'язків, формуванням світової системи господарювання [1].

Формування світової валютної системи пов'язане з потребою упорядкування інтенсифікації міжнародних обмінів, руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили, що супроводжувалися зростанням обсягів руху грошових мас між країнами. Світова валютна система функціонує на базі національних валютних систем. Структури валютних відносин складаються в історично конкретних валютних системах. Останні розглядаються як форма правової та інституціональної організації валютних відносин. Валютні системи ділять на національні та світові. Національна валютна система є органічною складовою частиною системи грошових відносин окремих держав.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій
Основою визначення валютних курсів банківської системи є співвідношення купівельної спроможності різних національних валют та ефективного банківського нагляду за курсами валют.

Цій проблемі присвячені наукові дослідження Зарицької І.А. [3], Козюка В. [4], Пахомова Ю. [6], Сенчечко О.С. [7], Гіл Чарлз В.Л. [2], Макконнелл Кемпбелл Р., Брю Стенлі Л. [5] та ін.

Мета статті. Розкрити сучасні аспекти світової валютно-фінансової системи, її роль в регулюванні світогосподарських зв'язків в умовах глобалізації світової економіки.

Викладення основного матеріалу. В умовах транснаціоналізації банківського капіталу і глобалізації конкуренції, посилення впливу нестабільності функціонування світових фінансових ринків на конкурентоспроможність національної банківської системи, а також враховуючи пріоритетність євроінтеграційного напрямку розвитку нашої держави, особливої актуальності набуває проблема вибору оптимальних форм, напрямів і механізмів інтеграції національної банківської системи України до спільного європейського фінансового простору [3].

Однією з особливостей сучасних валютних відносин є існування поряд із міжнародною валютною системою, регіональною валютною угруповання, що має назву Європейська валютна система (ЄВС). Це специфічна організаційно економічна форма відносин країн Європейського Союзу у валютній сфері, спрямована на стимулювання інтеграційних процесів.

Важливу роль у регулюванні світових господарських зв'язків відіграють міжнародні валютно-фінансові організації. Найвпливовіші серед них є Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк, Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР). Вони здійснюють регулювання валютних і фінансово-кредитних відносин між державами, сприяють стабілізації світової економіки та валютних систем.

Світова валютна система є функціональною формою організації валютних відносин на рівні міждержавних зв'язків. Її розвиток регулюється відповідними міждержавними валютними угодами,

виконання яких забезпечується утвореними на колективній основі міжнародними валютно-фінансовими та банківськими установами та організаціями. Складовими світової валютної системи є: міжнародні ліквідні ресурси (золото та платіжні засоби), механізм регулювання валютних паритетів і курсів, міжнародні валютні ринки та ринки золота, система міжнародного кредитування та міждержавних розрахунків, відповідні інфраструктурні ланки та проведення нагляду за фінансовою сферою діяльності.

У світовій практиці існують різні підходи до організації нагляду за фінансовою сферою банківської діяльності. Одна із них інституціональна система побудови нагляду за фінансовою сферою визначається особливостями історичного та економічного розвитку фінансового сектору країни, структурою фінансових ринків, традиціями, а також відносинами, розмірами економіки та фінансового сектору банківської системи країни [7].

Міжнародна валютна система у своєму розвитку пройшла три основні етапи – золотого, золото-паперового (доларового) та паперово-валютного стандартів.

У період дії золотого стандарту золото оберталося у вигляді карбованих монет не лише на зовнішньому, а й поряд з розмінними паперовими грішми на внутрішньому ринку.

Країни, що додержувалися золотого стандарту, мали забезпечувати жорстоке співвідношення між наявними запасами золота та кількістю грошей з обігу, а також вільну міграцію золота – його експорт та импорт. Лише за цієї умови гарантувалося в системі валютних відносин відповідна стабільність і збалансованість платіжних балансів окремих країн. Система валютного стандарту відіграла важливу роль у процесі розвитку міжнародних торговельних відносин, забезпечувала конвертованість, стабільність купівельної спроможності.

Відхід країн Заходу від золотого стандарту відбувся у період економічної кризи 1929 – 1933 рр. і в перші після кризові роки. Від золотого стандарту у 1931 р. відмовляється Англія, у 1933 р США, а в 1936 р. – Франція. Одночасно перейшли до золото-паперового, грошового обігу Нідерланди та Швейцарія. До початку другої світової війни всі країни Заходу припинили розмін на золото паперових знаків вартості.

У роки другої світової війни система міжнародної торгівлі та валютних відносин зазнала фактично повного краху. У 1944 р. у Бреттон-Вуді (США) відбулась міжнародна валютно-фінансова конференція, на якій утворено міжурядову установу при ООН для регулювання валютних відносин – Міжнародний валютний фонд (МВФ).

Основні принципи функціонування Бреттон-Вудської валютної системи такі:

1. У новій системі збереглася роль золота як платіжного засобу та розрахункової одиниці у міжнародному обігу. Серед країн, що входили до МВФ, лише долар США зберігав зовнішню конвертованість (для центральних банків інших держав) у золото. Інші валюти такої конвертованості не мали. Тому їхній зв'язок з монетарним товаром здійснювався за системою: "золото – долар – національні валюти".

2. Бреттон-Вудська валютна система, як і система золотого стандарту, дотримувалась принципу фіксованих валютних курсів, що мало істотне значення для розвитку зовнішньої торгівлі. Офіційні курси валют

установлювалися шляхом визначення їх золотого змісту (масштабу цін) і відповідно до цього твердо фіксувалися щодо долара. Вони не могли відхилитися більш як на 1 % в обидва боки без відповідної згоди МВФ.

3. Долар прирівнювався до золота за визначеним паритетом на основі, фіксації ринкової ціни на золото: вміст долара дорівнював 0,888 гр. золота; ціна однієї функції золота – 35 дол.

4. Важливою нормою Бреттон-Вудської системи була заборона вільної приватної купівлі-продажу золота. Вказані операції могли здійснюватись лише на рівні центральних банків на основі фіксованої ціни – 35 дол. за унцію. Ця норма була спрямована на забезпечення відповідної стабілізації валютної системи.

Протягом тривалого періоду ефективність функціонування Бреттон-Вудської системи золото-долар-національна валюта забезпечувалася високим рівнем стабільності долара та довіри до нього. Долар мав високу конвертованість, що забезпечувалась нагромадженням запасів золота понад 70% у перші післявоєнні роки. Ця частка оцінювалась у 24,6 млрд. дол., що у 3,5 рази перевищувало загальну суму доларів, яка була розміщена в іноземних банках.

Країни – члени Бреттон – Вудської системи були зобов'язані робити внески своєї валюти в МВФ залежно від розмірів їхнього національного доходу, чисельності населення та обсягів торгівлі. У разі потреби країна могла взяти короткострокову позику в необхідній їй валюті під заставу власної валюти [5].

На початку 70-х років ситуація істотно змінилась. США втратили на світовому ринку свої конкурентні переваги: виник дефіцит платіжного балансу, почали розвиватись інфляційні процеси, різко скоротились запаси золота.

У цій ситуації США повністю втратили свою здатність здійснювати обмін на золото за фіксованою ціною і в такий спосіб утримувати його функцію Міжнародної резервної валюти. Інші країни почали сумніватися, чи справді долар – це еквівалент золота. Президент США Ніксон 15 серпня 1971 р. зупинив конвертованість доларів у золото [2]. Ця політика розірвала зв'язок між золотом і міжнародною вартістю долара. Країни перейшли до вільного плавання валют. Бреттон – Вудська валютна система розвалилась.

Нова валютна система, що функціонує та розвивається понині у світовій економіці, визначена на нараді у Кінгстоні на Ямайці у січні 1976р. Кінгстонська угода поклала початок утворенню Ямайської валютної системи, зміст якої такий:

1. Угодою проголошено повну демонетизацію золота у сфері валютних відносин. Скасовано офіційну ціну на золото, знято будь-які обмеження його приватного використання. Золото перетворилося на звичайний товар, ціна якого у паперових (кредитних) грошах визначається на ринку залежно від попиту та пропозиції.

2. Кінгстонська угода поставила за мету перетворити утворену ще у 1969 р. МВФ колективну міжнародну одиницю – “спеціальні права запозичення” у головний резервний актив та міжнародний засіб розрахунків і платежу.

3. Особливо важливою ознакою механізму Ямайської системи є запровадження “плаваючих” валютних курсів національних одиниць. Слід врахувати два протилежних аспекти такої системи. З одного боку, валютна система більш точно віддзеркалює внутрішній стан економіки окремих країн у цілому та їх платіжного балансу зокрема.

З іншого боку, коливання валютних курсів порушують стабільність торговельних зв'язків, породжують спекулятивні операції.

З 1979 р. введена у дію Європейська валютна система, яка ставить за мету сприяти забезпеченню загальної європейської економічної, у тому числі валютної інтеграції. У межах цієї системи діє власна міжнародна кредитно-розрахункова одиниця ЕКЮ, курс

якої визначається через “кошик” валют країн ЄС. Європейка валютна система – головна складова ринку іноземних валют.

Проте, найбільшою проблемою не тільки для центробанків, але і для всієї системи макроекономічної стабільності сьогодні залишається валютно-курсова сфера.

Пошук відповідей на виклики глобалізації у валютно-курсовому сегменті монетарної політики центральних банків переміщується в площину двох радикальних альтернатив: повне плавання валютного курсу або доларизація [4].

Купівельна спроможність (сила) валюти - це сума товарів і послуг, які можна придбати за певну грошову одиницю порівняно з базовим періодом.

Формування відповідних інституційних структур та принципів функціонування валютної системи ще не завершено. Вони постійно коректуються, наповнюються відповідно до змін у міжнародних економічних відносинах новим змістом.

Валютні курси встановлюються шляхом котування іноземних валют. Котування – визначення офіційними державними органами (національним банком чи іншою фінансовою установою) ціни іноземної валюти. Під час котування валют зазначається курс продавця курс, за яким банки продають валюту й курс покупця (курс, за яким банки купують валюту).

У системі заходів, що визначають зміст й основні напрямки зовнішньоекономічної діяльності держави, провідною ланкою є здійснення політики валютного регулювання. Головним об'єктом такого регулювання є валютний курс національної грошової одиниці, зміни якого істотно впливають на розвиток внутрішньогосподарських процесів, так і на зовнішньоекономічні позиції держави. При регулюванні валютних курсів використовують методи девальвації та ревальвації національної грошової одиниці.

Девальвація – це цілеспрямовані дії відповідних інституційних структур, що мають на меті пониження обмінних курсів валюти власної країни.

Зниження курсу національної валюти призводить до того, що товари країни стають на світовому ринку дешевшими, оскільки інші країни платять за них менше валюти. Товари, куплені за кордоном, стають дорожчими, що веде до зниження внутрішнього попиту на імпорти товари.

Ревальвація має протилежний зміст. Вона пов'язана з відповідними діями, спрямованими на підвищення курсу національної валюти. Вагомим чинником у стабільності національних валют відводиться Міжнародному валютному фонду (МВФ), статутний фонд якого становить понад 300 млрд. дол.

Стрижнем співпраці з МВФ країн – членів є отримання позик для проведення трансформації національної економічної системи, ринкових реформ, подолання кризових явищ. Однак, аналіз досвіду проведення ринкових реформ, у країнах з перехідною економікою, які досягли успіху, як відзначає у своїй роботі академік Ю. Пахомов, говорить про непридатність до цих реформ відомих у світі моделей реформування, в тому числі і моделі Вашингтонського консенсусу Міжнародного валютного фонду [6]. Ці країни, хоча й співпрацювали з МВФ, про те обрали свій унікальний шлях трансформації національної економічної системи, не виконуючи сліпо всі розпорядження сценарію Вашингтонського консенсусу (наприклад, Польща, Угорщина, Китай, В'єтнам, а також Іспанія, Туреччина, Єгипет та ін.). Свій шлях повинна пройти і Україна.

Важливим складовим компонентом міжнародних валютних відносин та міжнародної торгівлі, що регулює процес зовнішньої торгівлі є система правил зовнішньої торгівлі, яка регулюється Генеральною угодою про тарифи й торгівлю (ГАТТ), яку було укладено ще у 1948 році 22 країнами світу. Тепер до складу ГАТТ входить вже 120 країн, тобто більша частина країн світу. Україна також заявила про свій вступ до ГАТТ.

ГАТТ – членство країн в цій організації добровільне, нікого не примушують приєднуватись до системи ГАТТ. Коли якась країна виявляє бажання вступити до ГАТТ, вона має визнати правила міжнародної торгівлі, які діють у цій системі.

Ще один аспект торгівлі країн ГАТТ, надання імпортом товарам національного режиму. Це означає, що після того, як товар ввезено до країни, на нього мають поширюватись ті самі закони і податки, що й на товари, вироблені у межах країни.

Отже, міжнародна торгівля та міжнародні відносини, складний процес взаємовідносин на світовому ринку, що вимагає твердого курсу національної валюти.

Підвищення курсу національної валюти погіршує ситуацію для експортерів (зростають ціни на експортні товари) й покращує для імпортерів.

Основними методами регулювання валютних курсів є валютна інтервенція - застосування валютних обмежень і здійснення комплексу заходів щодо безпосереднього регулювання платіжного балансу, продаж або купівля центральним банком власної валюти або конкурентної валюти іншої держави. З метою підвищення курсу національної валюти Національний банк держави продає іноземну валюту. І навпаки, для зниження курсу своєї валюти банк скуповує іноземну валюту.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Важливою проблемою в Україні сьогодні є конвертованість українських грошей. Стабілізація національної грошової одиниці, яка запроваджена 2 вересня 1996 р., її купівельна спроможність та авторитет вирішальною мірою залежатимуть від забезпечення конвертованості гривні від самого початку її введення в обіг. Запровадження конвертованості є найбільш складним і неоднозначним за своїм змістом щодо грошової реформи. Можливі і негативні наслідки цього процесу (знецінення національного багатства, банкрутство, некероване поглиблення інших небажаних явищ).

Конвертованість є абсолютно необхідною для забезпечення процесу стабілізації економіки, її структурної перебудови, подолання кризи платіжного балансу, інтеграції у світове господарство. Без конвертованості ці питання взагалі не можуть бути вирішені.

Список використаних літературних джерел:

1. *Боринець С.Я.* Міжнародні валютно-фінансові відносини // С.Боринець .Підручник. – К.:Знання, 2000. – 412 с. 2. *Гіл Чарлз В.Л.* Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку. Переклад з англ. А. Олійник, Р. Ткачук. – К.: Основи, 2001. – С. 392. 3. *Зарицька І.А.* Конвергенція національних банківських систем постсоціалістичних країн в умовах євроінтеграції // І.Зарицька. Актуальні проблеми економіки, 2010. – №7(109). – С. 27-41. 4. *Козюк В.* Актуальні питання теоретичного обґрунтування доларизації в умовах глобалізації економіки / Актуальні питання економіки. – 2006. – № 10. – С. 33-42. 5. *Макконнелл Кемпбелл Р., Брю Стенлі Л.* Аналітична економія: принципи, проблеми і політика: Ч.1. Макроекономіка. Пер. з англ. наук. Ред. перекладу Таня Панчишина. – Львів: Просвіта, 1997. – С.547-548. 6. *Пахомов Ю.* МВФ: Урок для України / Економічний часопис. 2003. – № 2. – С. 3. 7. *Сенченко О.С.* Світовий досвід в організації проведення нагляду за фінансовою сферою.// О. Сенченко / Актуальні проблеми економіки. – № 7(109). – 2010. – С. 42-43.

КУЛІШОВ Володимир Васильович – кандидат економічних наук, професор кафедри міжнародної економіки Криворізького економічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”.

Стаття надійшла до редакції: 29.01.2013 р.